

УДК 330.15:330.526:330:12

Інститут громадянської власності на природні ресурси як інструмент соціального захисту Українського народу (на прикладі гнучкого механізму вилучення й розподілу екологічної ренти)

Матюха В.В.

кандидат технічних наук, старший науковий співробітник
Державної установи «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України»

Сухіна О.М.

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник
Державної установи «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України»

Уперше у вітчизняній науці й практиці розроблено конкретний інституціональний механізм реалізації конституційного права власності Українського народу на природні ресурси для практичної імплементації, та розкрита його правова сутність. Представлена архітектура інституту громадянської власності на природні ресурси, й прописані функції його складової – Фонду громадянських дивідендів, які будуть отримувати українські громадяни від вилучення природної ренти. Розроблено конкретну методологію до визначення розміру платежів за забруднення атмосферного повітря як одного з джерел наповнення Фонду громадянських дивідендів на основі вилучення екологічної ренти.

Ключові слова: український народ, інститут громадянської власності, методологія оцінки екологічної (повітряної) ренти, справедливий розподіл природної ренти, людський капітал, фонд громадянських дивідендів, гнучкий економічний механізм екологізації виробництва.

Матюха В.В., Сухіна Е.Н. ИНСТИТУТ ГРАЖДАНСКОЙ СОБСТВЕННОСТИ НА ПРИРОДНЫЕ РЕСУРСЫ КАК ИНСТРУМЕНТ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ УКРАИНСКОГО НАРОДА (НА ПРИМЕРЕ ГИБКОГО МЕХАНИЗМА ИЗЪЯТИЯ И РАСПРЕДЕЛЕНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ РЕНТЫ)

Впервые в отечественной науке и практике разработано конкретный институциональный механизм реализации конституционного права собственности Украинского народа на природные ресурсы для практической имплементации, и раскрыта его правовая сущность. Представлена архитектура института гражданской собственности на природные ресурсы, и прописаны функции его составляющей – Фонда гражданских дивидендов, которые будут получать украинские граждане от изъятия природной ренты. Разработана конкретная методология к определению размера платежей за загрязнение атмосферного воздуха как одного из источников наполнения Фонда гражданских дивидендов на основании извлечения экологической ренты.

Ключевые слова: украинский народ, институт гражданской собственности, методология оценки экологической (воздушной) ренты, справедливое распределение природной ренты, человеческий капитал, Фонд гражданских дивидендов, гибкий экономический механизм экологизации производства.

Matyukha V.V., Suhina O.M. INSTITUTE OF THE PROPERTY OF CITIZENS ON NATURAL RESOURCES AS THE INSTRUMENT OF SOCIAL PROTECTION OF UKRAINIAN PEOPLE (ON THE EXAMPLE OF THE VERSATILE MECHANISM OF WITHDRAWAL AND DISTRIBUTION OF THE ECOLOGICAL RENT)

For the first time in national science and practice, a concrete institutional mechanism of realization of the constitutional right of ownership of the Ukrainian people to natural resources for practical implementation is developed, and its legal essence is revealed. Architectonics of institute of the property of citizens on natural resources is represented, and the functions of its component – Fund of Citizens' Dividends, which will be received by the Ukrainian citizens from the withdrawal of natural rent, – are prescribed. The concrete methodology to definition of the amount of payments for atmospheric air pollution as one of the sources of filling of Fund of Citizens' Dividends on the basis of withdrawal of the ecological rent is developed.

Keywords: Ukrainian people, institute of property of citizens, methodology of an estimation of the ecological (air) rent, fair distribution of natural rent, human capital, Fund of Citizens Dividends, versatile (flexible) economic mechanism of ecologization of production.

Постановка проблеми. Успішність держави залежить від реформування її інститутів, розвитку інфраструктури й інвестицій в

людський капітал. Минуло 26 років від Дня Незалежності України, а Український народ, як власник природних ресурсів, до цих пір не

може отримувати частину природної ренти, як невикористаного резерву економічного зростання від залучення підприємствами природних ресурсів у національний господарський обіг, через відсутність адміністративно-економічного механізму в державі. Слід зазначити, що право власності народу України на природні ресурси, які знаходяться в межах території України та її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони передбачено статтею 13 Конституції України, статтею 4 «Власність на надра» Кодексу України про надра та статтею 324 «Право власності Українського народу» Цивільного кодексу України. Тому, пріоритетом інституціонального реформування в державі має стати сфера природокористування. Зокрема, в рамках інституціонального реформування необхідно запропонувати до практичної імплементації організаційно-економічний механізм вилучення та розподілу між усіма громадянами України природної ренти.

Аналіз останніх досліджень. Ґрунтовні дослідження діяльності суверенних фондів добробуту (СФД) здійснюють не лише окремі вчені (А. Розанов та ін.), а й такі міжнародні організації, як Міжнародний валютний фонд (МВФ), Інститут досліджень СФД, Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) й ін. В джерелах [1–3] зазначені індекси прозорості суверенних фондів (від 1 до 10 (діяльність фонду вважається прозорою при перевищенні 8 балів)), що розроблено К. Лінабургом і М. Мадуелем для ранжування суверенних фондів різних країн за ступенем прозорості їх функціонування (тобто, значущим індикатором цих процесів є індекс прозорості, які розробили ці вчені).

Значна кількість вітчизняних та зарубіжних учених займалися відповідною проблематикою: А.С. Піґу [4] (англійський економіст, автор концепції економіки добробуту, «ефекту Піґу», податку Піґу), Р. Констанца (генератор ідей в сфері природокористування) [5], С.М. Бобильов [6] і А.Ш. Ходжаєв, Р.О. Перелет [7], І.М. Потравний [8] та інші, проте чіткої методики визначення розміру понижувального коефіцієнту ще не розроблено ні в Україні, ні світі. Вирішенням проблем справедливого розподілу природної ренти займалися багато вчених: академік РАН Д.С. Львов [9-11], а також С.А. Кімельман [12-13], Ю.М. Мака́ркін [14], Є.В. Моргунов [15], Ю.В. Разовський [14, 16-18], В.М. Сотников [19], С.В. Чернявський і В.С. Чернявський [20], Яндиганов Я.Я. [21] та інші. Окремі відомі економісти, такі як

М. Фрідман і Ф. фон Хайєк (Нобелівські лауреати) [22], вважали безумовний базовий дохід кращим способом боротьби з бідністю. Щодо оцінки повітряної ренти – складової екологічної, то нові ідеї надає В. Болдирєв [23], і зокрема щодо квотування використання кисню замість викидів вуглекислого газу. Проте проблема формування інституту громадянської власності на природні ресурси як інструменту соціального захисту Українського народу залишається відкритою. Доцільною також є розробка гнучкого економічного механізму екологізації виробництва, в основі якого може бути вилучення екологічної (повітряної ренти), що базуватиметься на розрахунку рентної плати за використання асиміляційного потенціалу лісів для визначення розміру плати за забруднення атмосферного повітря.

Якщо автор Сухіна О.М. пропонує впровадити екологічний рентний платіж [24-26], то це може бути в майбутньому, а на даному етапі першочерговим є визначення розміру понижуючих коефіцієнтів до ставок екологічного податку. Проте чіткої методики визначення розміру рентної плати за використання асиміляційних послуг екосистем ще не розроблено ні в Україні, ні світі.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розробка пропозицій щодо забезпечення підвищення добробуту населення України шляхом інституціонального реформування вітчизняної сфери природокористування: створення в державі інституту громадянської власності на природні ресурси та удосконалення системи природоресурсних платежів (на прикладі вилучення й розподілу екологічної ренти) як одного з основних фінансових джерел наповнення Фонду громадянських дивідендів.

Вклад основного матеріалу. На думку авторів, для досягнення зазначеної мети в державі доцільно створити інститут громадянської власності, як різновид СФД, але винятково з іншою метою – виключно соціальною спрямованістю його діяльності (виплати дивідендів громадянам України від отриманої громадянської ренти та витрати, що пов'язані з відновленням природоресурсного потенціалу, в т. ч. приростом запасів корисних копалин).

Громадянська власність (не слід плутати із загальнонародною) характеризується наступними відмінними ознаками :

– суспільне володіння природними ресурсами (вони належать усім громадянам України в рівній мірі по праву народження або отримання громадянства);

– платне використання (експлуатацію природних ресурсів здійснюють корпорації, приватні, державні підприємства та організації, які беруть їх в оренду і тільки за плату);

– державне або інше суспільне розпорядження (державні або суспільні організації здійснюють ліцензування використання природних ресурсів, експертизу проектів, контролюють природокористувачів, в тому числі надкористувачів, визначають орендну плату, спрямовують її в суспільний фонд цивільної ренти);

– приватне присвоєння ренти (кошти всіх видів ренти за законом справедливо розподіляються в рівних частках між усіма громадянами – власниками природних багатств країни).

Зараз Національний банк України (НБУ), незалежний в своїй монетарній політиці від Уряду України, надає комерційним банкам та Уряду України гроші в кредит і тільки за плату (за ставкою рефінансування), яку встановлює у відповідності з кон'юктурою грошового ринку. Аналогічно повинен діяти і механізм природокористування. Всі види природних ресурсів повинні надаватися у користування комерційним та державним організаціям, включаючи і Уряд, в оренду і тільки за плату. В залежності від виду природного ресурсу, природних умов його видобутку (для надрокористування – гірничо-геологічні умови видобутку) та кон'юктури ринку Центральний банк природних ресурсів буде встановлювати науково (економічно) обґрунтовані ставки орендної плати за їх використання.

Основна мета створення банку полягає в забезпеченні ефективного, найбільш вигідного, прибуткового та раціонального використання природних ресурсів. Для її досягнення він має здійснювати наступні функції:

– вести кадастровий облік всіх видів та різноманітностей природних ресурсів, що використовуються для життєзабезпечення суспільства;

– за допомогою науково обґрунтованих методів здійснювати економічну кадастрову, кількісну оцінку запасів природних ресурсів, що взяті на облік; складати щорічний баланс стану (наявності) запасів природних ресурсів, що використовуються;

– регулярно (раз в п'ять років) здійснювати переоцінку запасів (балансових залишків) всіх видів природних ресурсів у зв'язку зі зміною їх обсягів, попиту та цін на світовому ринку сировини;

– науково обґрунтовувати та щорічно (одночасно з підготовкою Державного

бюджету) затверджувати у Верховній Раді України розміри плати за використання природних ресурсів;

– визначати та затверджувати розміри оплати та надавати у відповідності із законодавством спеціальні дозволи (ліцензії) на використання природних ресурсів у різний спосіб;

– контролювати правильність використання природних ресурсів, що встановлена спеціальними дозволами, змінювати користувачів спецдозволів (ліцензій) у випадках порушення ліцензійних умов (правил) природокористування;

– здійснювати контроль за своєчасною оплатою оренди природних ресурсів та звітністю про використання природних ресурсів, враховуючи їх втрати;

– встановлювати відповідальність та штрафні санкції за порушення правил використання природних ресурсів.

Структура банку має включати Центральну раду із шести директорів – керуючих ресурсними відділеннями: земельним, надр, лісовим, водних запасів; морських біоресурсів; сухопутних промислових біоресурсів. Устав банку має бути розроблений спеціальною комісією, утвореною Верховною Радою України. Його положення повинні регламентуватися Законом України «Про Центральний банк природних ресурсів України».

Кошти, що будуть отримуватися від комерційного використання природної ренти у вигляді доходу від продажу прав (ліцензій) на природокористування та орендної плати за використання природних ресурсів, повинні спрямовуватись до Українського фонду громадянських дивідендів. У правовому та фінансовому відношенні фонд громадянських дивідендів (цивільної ренти) – аналог пенсійного фонду, за виключенням джерела доходів. Детально функції фонду визначаються його уставом, що повинен затверджуватись відповідним законом, яким, за аналогією з Центральним банком природних ресурсів, встановлюється підконтрольність та підзвітність фонду.

Фонд громадянських дивідендів встановлює і здійснює індивідуальні виплати (громадянські дивіденди) тільки на підставі громадянства України і в рівних розмірах для кожного громадянина. Для цього у всіх відділеннях Ощадбанку України повинні відкритися повноважні представництва, в яких громадяни будуть відкривати особисті рахунки цивільної ренти. Бюджет фонду повинен

передбачати суми надходжень та виплат природної (громадянської) ренти, а також видатки на відтворення природних ресурсів (для мінерально-сировинних ресурсів – видатки на проведення геологорозвідувальних робіт для забезпечення приросту запасів корисних копалин) та на власне функціонування, що затверджуються, як Банку природних ресурсів, Верховною Радою України. Персональні виплати з фонду громадянських дивідендів (ренти) повинні надійно забезпечити кожному громадянину України гарантію як мінімум безумовної можливості збереження біологічного життя.

У цивілізованому, соціально орієнтованому, цивільному суспільстві саме громадянська відповідальність зможе забезпечити кожному громадянину значну долю його доходів у формі громадянської ренти – орендної плати за використання природних ресурсів, в першу чергу надр [18].

До відома. В Україні досить значні надходження від сплати рентних платежів за користування природними ресурсами. Так, наприклад, за даними Державної фіскальної служби України надходження рентних платежів за користування надрами для видобування корисних копалин до бюджетів усіх рівнів у 2016 р. роки склали: до зведеного бюджету України – 40,780 млрд. грн.; до державного бюджету України – 39,699 млрд. грн.; до місцевих бюджетів України – 1,081 млрд. грн.; питома вага рентних платежів за користування надрами до місцевих бюджетів у зведеному бюджеті України становить 2,65 %.

У 2017 р. – дещо більше: в цілому таких надходжень до зведеного бюджету було 44,98 млрд. грн., з них – до державного бюджету України – 43,88 млрд. грн.; до місцевих бюджетів – 1,10 млрд. грн. В т.ч. за видобування корисних копалин загальнодержавного значення до державного бюджету України надійшло 3,00 млрд. грн.; до місцевих бюджетів – 1,00 млрд. грн. До державного бюджету України за видобування нафти надійшло 4,74 млрд. грн.; за видобування природного газу – 33,07 млрд. грн.; за видобування газового конденсату – 3,05 млрд. грн. За видобування бурштину (корисної копалини загальнодержавного значення, але під окремим кодом) надійшло до державного бюджету України 1,32 млн. грн., а до місцевих бюджетів – 0,44 млн. грн.

Згідно з Витягом з річного звіту Державної казначейської служби України про виконання державного бюджету за доходами

за 2016 рік, надходження від справляння рентної плати за спеціальне використання води – 0,70 млрд. грн., рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів – 0,33 млрд. грн. Станом на 1 січня 2017 року надходження рентної плати за спеціальне використання водних, лісових ресурсів до Зведеного бюджету України за 2016 рік становить: рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів – 1,06 млрд. грн.; рентна плата за спеціальне використання води – 1,40 млрд. грн.

З 1 січня 2018 р. ставки екологічного податку збільшені на 11,2 % порівняно з діючими у 2017 р. Згідно з Бюджетним кодексом України розподіл сум екологічного податку здійснюється у співвідношенні: 45 % – до загального фонду державного бюджету (крім податку, що справляється за утворення радіоактивних відходів); 55 % – до спеціального фонду місцевих бюджетів (крім податку, що справляється за утворення радіоактивних відходів), у т. ч.: до сільських, селищних, міських бюджетів, бюджетів об'єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, – 25 %; обласних бюджетів та бюджету Автономної Республіки Крим – 30 %; бюджетів міст Києва та Севастополя – 55 %. Тобто, у 2,5 рази зросла частка екологічного податку, який забирають з регіонів у 2018 році до державного бюджету (45 % від усіх надходжень). В цілому, для Фонду громадянських дивідендів це буде значна сума надходжень за використання природних ресурсів.

Як видно з вищевикладеного, природоресурсні (рентні) платежі будуть основою формування Фонду громадянських дивідендів. Наразі ці платежі не відповідають сучасним економічним реаліям, носять суто фіскальний характер (наприклад, рентна плата у вигляді роялті за користування надрами в Україні для видобування корисних копалин взагалі не враховує гірничо-геологічні умови видобування, а відтак і не забезпечується диференціація цих платежів) [27]. З цієї ж причини слід переглянути розмір платежів за забруднення атмосферного повітря.

Новий спосіб ведення господарства, серйозні технологічні прориви й рішення, радикальні технічні перетворення змінюють економічну логіку; науковий розвиток і технологічний прогрес сприяють формуванню нового економічного мислення й новітніх наукових теорій, тому розробка нових методологічних підходів розрахунку розміру екологічної

ренти набуває усе більше принципове значення. На превеликий жаль, в Україні публікації про екологічну ренту не направлені на розробку економічного механізму її вилучення, окрім одиничних випадків [24].

Що стосується вилучення екологічної ренти, одержуваної за поглинання лісами України викидів двоокису вуглецю, яку може й повинна отримувати держава за надання природного ресурсу з асиміляційним потенціалом (асиміляційної послуги лісу), то на думку Матюхи В.В., в основі визначення її розміру повинна бути вартість вуглецедепонуальної функції лісів з урахуванням порід (листяні, хвойні, змішані) та віку дерев, об'ємних показників за площею й запасами лісів певної породи й віку, ціни за тонну викидів CO₂ на вуглецевому ринку. В розумінні Матюхи В.В., екологічну ренту за використання асиміляційного потенціалу лісів, яка повинна осідати в бюджеті держави, а фактично осідає у власників підприємств (як правило це приватні підприємства), можна розрахувати як різницю між розміром планованих надходжень до бюджету і фактичних обсягів платежів. Матюхою В.В. визначено, що «тільки питома (рента за одну тонну викидів з урахуванням поглинання CO₂) екологічна рента від використання асиміляційного потенціалу лісів становить 6,778 євро за 1 т (станом на 2012 р.) і осідає в емітентів CO₂ (представників приватного капіталу), тобто бюджет держави недоодрержує мільйони гривень за надання «екологічного» ресурсу».

На нашу думку, в основі розрахунків платежів за забруднення атмосферного повітря має бути наступний методологічний підхід: беручи до уваги той факт, що найбільший забруднювач повітря двоокис вуглецю (CO₂), в основному поглинається лісами (1)* (деревами різних порід та чагарниками), можна представити формулу розрахунку рентної плати за використання асиміляційного потенціалу лісів (потенційна вартість вуглецеводепонууючої функції лісів) в наступному виді:

$$R_y = (K_i \cdot V_i)C_y + (K_j \cdot V_j)C_y + (K_n \cdot V_n)C_y; \quad (1)$$

де K – коефіцієнт поглинання CO₂ лісами певної породи (i – листяні; j – хвойні; n – змішані й чагарники) і віку; V – об'ємні показники за площею й запасами лісів певної породи й віку (листяні, хвойні, змішані й чагарники); C_y – ціна за тонну викидів CO₂ на вуглецевому ринку, грн./т.

Середня ціна 1 т CO₂ на вуглецевому ринку Євросоюзу за станом на 25 квітня 2012 р.

становила 6,8 € за 1 т (1 €=10,4 грн.) (www.pointcarbon.com).

Одночасно звертаємо увагу на той факт, що у відповідності зі статтею 243.4 Податкового кодексу України ставка податку за викиди двоокису вуглецю становила на той час 0,22 грн. за 1 тонну, або € 0,022. Станом на 1 червня 2017 р. ставка податку за викиди двоокису вуглецю становить 0,37 гривні за 1 т або € 0,01; з 1 січня 2018 р. – 0,41 грн./т.

Тоді:

$$K_i + K_j + K_n = 1 \text{ або } (100\%); \quad (2)$$

Якщо забруднюючу атмосферу викидами CO₂ підприємство в санітарній зоні висаджує лісовий масив із певної породи дерев (наприклад, хвойні), у такому випадку держава повинна заохочувати його у вигляді зменшеного розміру платежу.

До відомо. Згідно із статтею 114 Земельного кодексу України, «Санітарно-захисні зони створюються навколо об'єктів, які є джерелами виділення шкідливих речовин, запахів, підвищених рівнів шуму, вібрації, ультразвукових і електромагнітних хвиль, електронних полів, іонізуючих випромінювань тощо, з метою відокремлення таких об'єктів від територій житлової забудови».

У п. 5 «Вимоги до розташування та організації виробничої території» Наказу Міністерства охорони здоров'я України № 173 від 19 червня 1996 року «Про затвердження Державних санітарних правил планування та забудови населених пунктів» зазначено: «5.13. Територія санітарно-захисної зони має бути розпланованою та упорядкованою. Мінімальна площа озеленення санітарно-захисної зони в залежності від ширини зони повинна складати: до 300 м – 60 %, від 300 до 1000 м – 50 %, понад 1000 м – 40 %.

З боку сельбищної території необхідно передбачати смугу дерево-чагарникових насаджень шириною не менше 50 м, а при ширині зони до 100 м – не менше 20 м».

«6.3. Підбір асортименту рослин і розміщення їх на території населених пунктів слід проводити в залежності від природно-кліматичних умов, розмірів і народногосподарського профілю міста. При цьому слід враховувати як пилогазостійкість рослин, так і їх захисні і оздоровчі властивості.

Забороняється застосовувати для озеленення вулиць фруктові дерева і чагарники, що потребують обробки отрутохімікатами».

У Додатку № 4 «Санітарна класифікація підприємств, виробництв та споруд і розміри

санітарно-захисних зон для них» до Наказу Міністерства охорони здоров'я України № 173 від 19 червня 1996 року «Про затвердження Державних санітарних правил планування та забудови населених пунктів» визначені розміри санітарно-захисних зон.

Залежно від того, до якої галузі промисловості належить підприємство та ін., розміри санітарно-захисних зон можуть коливатися від 50 м до 3 000 м. Згідно з нормативно-правовими актами, енциклопедичними даними Вікіпедії та інших, «Ширина санітарно-захисної зони залежить від характеру і потужності виробництва, досконалості технологічних процесів, рівня несприятливих чинників, рози вітрів, застосування газо- і пилоочисних пристроїв, наявності протишумових, противібраційних та інших захисних заходів. Згідно із санітарними нормами промислові підприємства, теплові й атомні електростанції, санітарно-технічні споруди й інші об'єкти розділені на 5 класів: Територія санітарно-захисної зони повинна бути озеленена, що сприяє зменшенню атмосферних забруднень і зниженню рівня шуму».

Реальний розмір платежу за забруднення атмосфери з урахуванням понижувального коефіцієнта, що враховує породу висаджених дерев у санітарній зоні буде мати такий вигляд:

$$П = K_{\text{пон}} \cdot R_6; \quad (3)$$

де R – базовий розмір платежу, установленний для всіх забруднень повітря (наразі пропонується брати базовий розмір платежу на рівні ціни за 1 т викидів CO_2 на вуглецевому ринку Євросоюзу і щорічно його переглядати);

$K_{\text{пон}}$ – понижувальний коефіцієнт;

$$K_{\text{пон}} = (1 - K); \quad (4)$$

де K – коефіцієнт поглинання CO_2 лісовим масивом певної породи, висадженої підприємством-забруднювачем у санітарній зоні.

Конкретна реалізація цієї методики сприятиме стимулюванню природокористувачів здійснювати природоохоронні заходи і водночас збільшити природоресурсні платежі до Національного фонду громадянських дивідендів.

До відомо. Згідно з даними International Carbon Action Partnership [28] поточні ціни на викиди вуглецю станом на 21 грудня 2016 р. в рамках Системи торгівлі викидами парникових газів (СТВ) по всьому світу складають: Каліфорнія–Квебек (*Каліфорнійська рада з повітряних ресурсів*; клірингова ціна останнього аукціону) – 12,73 дол. США за 1 тонну

CO_2 ; Китай (*Служба новин Танґжаоу*; ціна на вторинному ринку) – відповідно від 1,78 до 7,31 (залежно від регіону); Європейський Союз (*Європейська енергетична біржа*; клірингова ціна останнього аукціону) – 5,12 (Швейцарія (*Швейцарський реєстр системи торгівлі викидами*; клірингова ціна останнього аукціону) – 7,06); Корея (*Корейська біржа*; ціна на вторинному ринку) – 16,36; Нова Зеландія (*Carbon News Нова Зеландія*; ціна на вторинному ринку) – 12,63 дол. США за 1 тонну CO_2 ; Регіональна ініціатива парникового газу (RGGI) (*RGGI, Inc.*, клірингова ціна останнього аукціону) – 3,55 (тут виражено в коротких тонах (1 коротка тонна дорівнює 907,2 кг).

До відомо. Оскільки транскордонними природними ресурсами є атмосферні, водні (в т. ч. морські), земельні, лісові, природні ресурси з асиміляційними властивостями, тому значна кількість положень Угоди з ЄС стосуються їх, і в т. ч. зазначені у додатках ХХХ та ХХХІ до глави 6 «Навколишнє середовище» розділу V «Економічне і галузеве співробітництво». Стосовно використання транскордонних природних ресурсів та охорони природи, Україна зобов'язується поступово наблизити своє законодавство до законодавства ЄС в наступних сферах (вибрані положення додатку ХХХ): «Управління довкіллям та інтеграція екологічної політики у інші галузеві політики», «Якість атмосферного повітря», «Управління відходами та ресурсами», «Якість води та управління водними ресурсами, включаючи морське середовище», «Охорона природи», «Промислове забруднення та техногенні загрози», «Зміна клімату та захист озонового шару», й відповідних директивах до них (Директива № 2011/92/ЄС про оцінку впливу окремих державних і приватних проєктів на навколишнє середовище (кодифікація) та положення; Директива № 2003/35/ЄС про забезпечення участі громадськості у підготовці окремих планів та програм, що стосуються навколишнього середовища; Директива № 2008/50/ЄС про якість атмосферного повітря та чистіше повітря для Європи; Директива № 94/63/ЄС про контроль викидів летючих органічних сполук (ЛОС), що виникають зі сховищ нафти та при її транспортуванні; Директива № 2008/98/ЄС про відходи (в т. ч. положення: «встановлення механізму повного покриття витрат згідно з принципом «забруднювач платить» та принципом розширеної відповідальності виробника (ст.14)»); Директива № 2006/21/

ЄС про управління відходами видобувної промисловості та внесення змін і доповнень до Директиви № 2004/35/ЄС; Директива № 2010/75/ЄС про промислові викиди та ін.).

До відома. Як зазначає Яндиганов Я.Я., необхідним є удосконалювання організаційно-економічного механізму природокористування, насамперед досягнення економічної зацікавленості й відповідальності в природокористувача. Значну увагу доцільно приділяти проблемі оптимізації використання природно-ресурсного потенціалу, раціонального задоволення потреб у природних ресурсах і властивостях об'єктів природи, необхідності екологізації відтворювального процесу на всіх рівнях, у всіх формах і видах природокористування. Особливістю методичного підходу до дослідження проблеми є врахування фактору ресурсного забезпечення природоохоронних заходів, що припускає необхідність підтримки саморегулюючої, самовідновлюючої, самоочищуючої здатності природи [21, с. 3–4]. В цій науковій роботі докладно «представлений процес виявлення й реалізації природно-ресурсної ренти – єдиної об'єктивної економічної основи екологізації процесу задоволення потреб людини».

Згідно з даними Мінприроди України, екологічний податок в Україні використовується вкрай неефективно, українські підприємства стали викидати більше забруднюючих речовин в атмосферу, у 2016 р. місцева влада спромоглася освоїти лише третину коштів від сплати екологічного податку, протягом 2016 р. лише одне українське підприємство скористалося екокредитом на модернізацію виробництва.

Згідно з енциклопедичними даними Інтернет, існує продаж дозволів на викид певної кількості забруднюючої речовини. Наприклад, американське Агентство по захисту навколишнього середовища продає фірмам дозволи на викид сірчистого ангідриду (основного компонента «кислотних дощів») на аукціонах. Причому дозволяється перепродаж подібних дозволів між фірмами.

Щодо децентралізації владних повноважень в Україні з даного питання, то 21 листопада 2017 р. Президент України підписав Указ «Про додаткові заходи щодо розвитку лісового господарства, раціонального природокористування та збереження об'єктів природно-заповідного фонду» № 381/2017, в якому передбачено «делегування органам місцевого самоврядування окремих повноважень з державного нагляду (контролю) за

додержанням законодавства у сфері охорони довкілля».

На сьогодні у різних країнах політиками, урядовцями та економістами обговорюється можливість застосування на практиці різних моделей гарантованого мінімуму, і в тому числі безумовного базового доходу.

Якщо розглядати питання розподілу природної ренти між громадянами країни в історичному аспекті, то слід зазначити, що питання розподілу доходів між жителями країни від видобутку й продажу нафти піднімалося ще в Російській Імперії: «Геолого-разведка сообщила о небывалых запасах нефти на территории Империи, а в архиве сохранилась интереснейшая записка, набросанная лично императором (Николаем II), о возможности распределения будущих доходов от нефти на все население страны, что должно было на порядок поднять уровень жизни» [29].

На нашу думку, в основі реалізації ідеї формування інституту громадянської власності на природні ресурси має бути економічний механізм функціонування СФД. Головними завданнями фінансових інститутів – суверенних фондів добробуту є підтримка стабільності економіки, запобігання негативним проявам кон'юнктури ринку та акумулювання коштів для наступних поколінь, гарантування додаткових стимулів розвитку національним підприємствам і високий ступінь соціальної захищеності населення сьогодні та в майбутньому.

В сучасних умовах вивчення питання про створення суверенних фондів набуло особливої актуальності, враховуючи проблему поточного споживання різних видів природних ресурсів (основна частка доходів суверенних фондів – рентні природоресурсні платежі до державних бюджетів країн).

Світовий досвід показує, що суверенні фонди добробуту виконують наступні функції: стабілізаційну; інвестиційну; ощадну та пенсійного забезпечення.

Особливої актуальності набула стабілізаційна функція через доволі часті кризові явища у світовій економіці. Під час економічних криз кошти цих фондів використовуються для фінансування стабілізаційних заходів економічної політики держав. Всі інші функції як правило – лише номінальні.

Ефективними інструментами, які застосовуються зарубіжними суверенними фондами добробуту для свого функціонування є: здійснення мудрої й жорсткої фіскальної політики;

оперативне управління Фондом делеговане або державі (Центральному банку, міністерству фінансів, інвестиційному управлінню при Уряді) чи приватним компаніям; активи фондів інвестовані переважно за кордоном в акції, облігації й інші цінні папери з фіксованим доходом; правління фондів оцінює відповідність етичним принципам компаній, в які вкладаються кошти фондів (в корпорації, які виробляють боєприпаси, ядерну зброю, які наносять шкоду навколишньому природному середовищу, кошти фондів не інвестуються); забезпечення прозорості фондів та ін. Наприклад, у Норвегії: для того, щоб направити кошти з фонду на покриття бюджетного дефіциту, необхідне рішення Парламенту.

Основними джерелами поповнення суверенних фондів добробуту є: доходи від ліцензійних та рентних платежів, роялті, бонуси; доходи від інвестування активів нафтового фонду; частина податків, що збираються урядом з компаній зайнятих у нафтовій і газовій галузях промисловості; чисті надходження від експорту нафти, газу та інших товарів. Для цього необхідним є наукове обґрунтування вилучення частки гірничої (природної) ренти в природокористувачів. Вони мають різні функції: стабілізація державних витрат або формування заощаджень для розподілу коштів між поколіннями й ін. В штаті Аляска (США) та інших державах здійснюється практика виплат громадянських дивідендів. Інституціональна специфіка таких фондів найбільш відповідає стратегічній меті: трансформації ренти в квазіренту і подальшому її розподілу у вигляді національного дивіденду.

Вивчення позитивного міжнародного досвіду дозволить виділити відповідні форми, принципи і методи, які можуть бути апробованими в нашій державі. Якщо суверенні фонди створюються для стабілізаційних заходів економічної політики, то Фонд громадянських дивідендів повинен мати стратегічний напрямок розвитку виключно для підвищення добробуту українських громадян, що є ключовою ідеєю даного дослідження.

До відома. Цікавим є досвід США, зокрема штату Аляска, у використанні частини природної ренти для диверсифікованості й розвитку економіки регіону. Уряд США дотепер зацікавлений у збільшенні чисельності населення. Перманентний фонд Аляски (США) виплачує щорічні дивіденди жителям штату. Відтак кожен житель Аляски щорічно отримує за рахунок нафтової ренти соціальні дивіденди в розмірі 1–2 тис. дол. США. Розмір дивіден-

дів залежить від прибутковості фонду протягом попередніх п'яти років. Фонд майбутніх поколінь призначений для акумулювання частини гірничої ренти від експлуатації родовищ корисних копалин. Вона інвестується для подальшої капіталізації й направляється на виплату громадянських дивідендів жителям штату. Ринкова вартість Перманентного фонду штату Аляска станом на 11 травня 2017 р. становила 58,8 млрд. дол. США [30] (не аудійоване). Досвід Аляски дуже важливий для України та інших держав, оскільки жителі Аляски вирішили зберігати частину доходів від продажу нафти з родовища Прадхо Бей для майбутніх поколінь жителів цього штату.

Унікальний досвід з використання природної ренти при співробітництві держави й бізнесу накопичений у Норвегії.

До відома. Згідно з даними [31] від 11 лютого 2017 р. Державний пенсійний фонд глобальний (SPU) – фонд, у який відраховуються надприбутки нафтової промисловості Норвегії, і який здійснює управління норвезькими нафтовими доходами, налічував 7 510,0 млрд. крон [32] (821,85 млрд. дол. США станом на 2017 р., і складає 1,45 млн. норвезьких крон на одного норвезького громадянина (5,196 млн. чол. у 2015 р.), тобто, кожен норвежець є нафтовим мільйонером). У 2016 р. у зв'язку з низькими цінами на нафту, із Державного пенсійного фонду було взято 6,7 млрд. крон. Кошти цього Фонду (SPU) станом на 31 грудня 2015 року були інвестовані в більш ніж 9000 компаній та інвестиційних проєктів 78 країн світу.

Правління Державного пенсійного глобального фонду (SPU) оцінює, чи компанії, в які вкладаються кошти фонду відповідають етичним принципам Фонду (SPU). Наприклад, згідно з даними річного звіту Фонду (SPU) у 2008 р., з нього виключені компанії, які виробляють касетні боєприпаси, ядерну зброю, протипіхотні наземні міни; які наносять шкоду навколишньому природному середовищу (Barrick Gold Corp., Freeport McMoRan Copper & Gold Inc., DRD Gold Ltd., Vedanta Resources Ltd., inkludert datterselskapene, Sterlite Industries Ltd. og, Madras Aluminium Co. Ltd., Rio Tinto Plc., Rio Tinto Ltd.). В 2016 р. Банком Норвегії (Norges Bank) виключено з Фонду (SPU) 52 вугільних компаній [33].

Згідно з даними Мінприроди України, 6 грудня 2017 р. Кабінет Міністрів України затвердив План заходів щодо виконання Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату до 2030 року. Найви-

щій пріоритет отримали заходи, пов'язані зі створенням національної системи торгівлі викидами. Передбачені Планом заходи включають створення спеціального органу для цілей торгівлі парниковими газами (квотами) та зміну фіскальних (вочевидь податкових) інструментів скорочення викидів парникових газів. У 2018 р. планується прийняття Стратегії низьковуглецевого розвитку України на період до 2030 року, за розробку якої відповідає Мінприроди України.

В Україні прийнята Методика визначення відновної вартості зелених насаджень [34].

До відома. «На початку квітня Програма розвитку ООН презентувала черговий Індекс людського розвитку (звіт за 2016 рік). Окрім загальновідомого рейтингу країн, Індекс людського розвитку (ІЛР) також пропонує додаток щодо показників сталого розвитку, який об'єднує 15 індикаторів у сферах «екологічна сталість», «економічна сталість» та «соціальна сталість», що відповідає трьом класичним складовим поняттям сталого розвитку. Екологічна сталість (представлена нижче таблицею) включає п'ять індикаторів: споживання енергії з відновлюваних джерел, викиди CO₂ (річний приріст та тон на особу), площа лісів та відбір прісної води.

На відміну від самого ІЛР, індикатори сталого розвитку не пропонують індексу (чи рейтингу) країн, проте дозволяють подивитись ширше на контекст людського розвитку кожної країни.

По кожному індикатору (окрім показника лісистості) країни були згруповані у три групи, приблизно з однаковою кількістю країн. Іншими словами, по індикаторам не було обрано цільових показників сталості. Результат такого групування відображений відповідно трьома кольорами (топ-група, середня група та найнижча група).

Із чотирьох доступних для України індикаторів по двом ми опинились у найнижчій групі (за споживанням енергії з відновлюваних джерел та викидами вуглекислого газу на особу), і по двом індикаторам – у середній групі (за приростом лісистості та відбором прісної води).

Слід зауважити, що лісистість не зросла на 4% з 1990 року (реально частка площі лісів до суходолу зросла з 15,47% у 1990 до 16,15% у 2014), вказані 4,1% вочевидь означають приріст площі лісів в абсолютних величинах, а не їх частки у території країни (лісистості).

Викиди вуглекислого газу є індикатором кліматичної сталості економіки. Водночас,

використаний показник – тон CO₂/особу/рік – не є вдалим для цілей оцінки сталості. Більш коректним, на нашу думку, мало б використання показника вуглецевої інтенсивності економіки, який б враховував викиди усіх парникових газів на одиницю ВВП.

Чинна стратегія сталого розвитку «Україна – 2020», не зважаючи на таку амбітну назву, практично не містить показників (індикаторів) сталості у жодній сфері – екологічній, соціальній чи економічній. На нашу думку, сталий розвиток держави слід вимірювати комплексом індикаторів, які відображають усі три компоненти поняття сталого розвитку. Зокрема, методологічною основою для створення комплексу таких індикаторів можуть бути Індикатори зеленого зростання ОЕСР, апробовані нашим Центром в Україні» [35, с. 2].

До відома. «В Україні викиди парникових газів на одиницю ВВП (рис.):

– у 4 рази вищі у порівнянні з ЄС,

– в 2 рази вищі за середній показник у країнах з перехідною економікою.

Зниження вуглецевої інтенсивності ВВП можливе за умови зниження енергоємності валового внутрішнього продукту. Жоден державний стратегічний документ не містить цільового показника вуглецевої інтенсивності економіки. Встановлення і моніторинг цільових показників вуглецевої інтенсивності сприятимуть зеленому зростанню» [36, с. 1].

«Вуглецева інтенсивність економіки на сьогодні не визначена в якості загальнонаціонального та/або галузевого індикатора в Україні. Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2020 року містять показник, який може бути розглянутий, як найбільш близький до показника вуглецева інтенсивності: «частка джерел енергії з більш низьким рівнем викидів двоокису вуглецю». В той же час, Стратегією прямо не визначено ні цільове значення цього показника, яке повинно бути досягнуто в результаті її реалізації, ні його проміжні значення на шляху реалізації Стратегії

Завдання «оптимізація структури енергетичного сектору національної економіки шляхом збільшення обсягу використання енергетичних джерел з низьким рівнем викидів двоокису вуглецю до 2015 року на 10 відсотків і до 2020 року на 20 відсотків», визначене статтею 2 Стратегії, вочевидь мало б слугувати цільовим та проміжним значенням цього індикатора. Проте, його практичне використання для моніторингу ефективності ре-

Таблиця

		Екологічна сталість									
		Екологічна сталість					Екологічна сталість				
Місце в рейтингу ІЛР *	Країна	Споживання енергії з відновлюваних джерел		Викиди CO ₂		Площа лісів		Відбір прісної води			
		2012	2013	Тон на особу	Середня річна зміна (%)	(% площі суходолу)	Зміна (%)	(% від усіх відновлюваних джерел води)			
		<i>b</i>									
84	Україна	2,8	6,0	6,0	...	16,7	4,1	2005-2014	8,5		
86	Йорданія	3,1	3,4	3,4	0,5	1,1	-0,6		92,4		
87	Перу	28,2	1,9	1,9	2,9	57,8	-5,1		0,7		
87	Тайланд	23,0	4,5	4,5	4,6	32,1	17,1		13,1		
89	Еквадор	13,4	2,8	2,8	2,3	50,5	-4,4		2,2		
90	Китай	18,4	7,6	7,6	5,6	22,2	32,6		19,5		
91	Фіджі	12,2	1,9	1,9	2,4	55,7	6,7		0,3		
92	Монголія	3,2	14,5	14,5	5,2	8,1	0,1		1,6		

* ІЛР – індекс людського розвитку

Джерело: Дані ПРООН станом на 2017 рік та [35]

лізації Стратегії неможливе, оскільки жодним документом не визначено значення цього показника для базового періоду порівняння та методики його розрахунку. Більше того, жодним нормативно-правовим актом не визначено самого терміну «джерело енергії з низьким рівнем викидів двоокису вуглецю».

Висока вуглецева інтенсивність економіки не сприяє цілям зеленого зростання. необхідно запровадити дієві механізми для зниження енергоємності ВВП, а також забезпечити розробку і моніторинг цільових показників вуглецевої інтенсивності.

Зелене зростання – це стимулювання економічного зростання і розвитку з одночасним забезпеченням збереження природних активів і безперерйного надання ними ресурсів та екосистемних послуг, від яких залежить наш добробут (ОЕСР). Концепція зеленого зростання робить наголос на економічному розвитку, тому є актуальною для України сьогодні.

Центральним елементом зеленого зростання є екологічна та ресурсна інтенсивність виробництва та споживання, їх розвиток у часі та просторі, та в рамках окремих секторів. Розвиток у цій сфері можна простежити за допомогою співвідношення між використанням екологічних послуг у виробництві (використання природних ресурсів і сировини, включаючи енергію, утворення забруднюючих речовин) та виробленою продукцією, а також за допомогою виявлення тенденцій розмежування між виробництвом та використанням екологічних послуг.

Вуглецева інтенсивність економіки є важливим індикатором ефективності державної політики в сфері зміни клімату. Показниками

вуглецевої інтенсивності можуть бути об'єм викидів парникових газів (в еквіваленті CO₂) на одиницю ВВП та викиди парникових газів на душу населення. Ці показники демонструють можливе розмежування між об'ємами виробництва та пов'язаними з ним викидами парникових газів» [36, с. 2].

В Україні вже піднімається питання доцільності впровадження безумовного базового доходу [37].

Також здійснюються відповідні дослідження щодо оцінки вартості атмосферного повітря та розробляються методологічні підходи щодо квотування використання кисню замість викидів вуглекислого газу, й зокрема автором Сухіною О.М. [38–42].

Висновки із цього дослідження. Таким чином, в Україні є лише задекларовані, а не реалізовані конституційні положення щодо права власності Українського народу на природні ресурси. Тому доцільно створити інститут громадянської власності, включаючи Фонд громадянських дивідендів виключно соціальної спрямованості, – для підвищення добробуту українських громадян. Розроблені методологічні підходи до формування в нашій державі інституціонального механізму реалізації конституційного права власності народу України на природні ресурси, які знаходяться в межах території України та її континентального шельфу; конкретний методологічний підхід до визначення розміру платежів за забруднення атмосферного повітря як одного з джерел наповнення Фонду громадянських дивідендів, виходячи з реалій світової економіки та одночасного стимулювання власників промислових підприємств до зменшення тех-

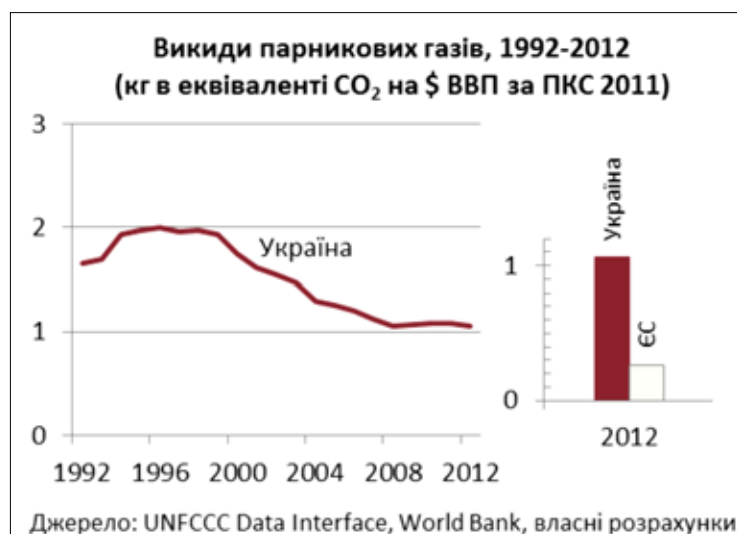

Рис.

Джерело: [36, с. 1]

ногенного навантаження на навколишнє природне середовище.

Економічно грамотне наповнення майбутнього національного Фонду громадянських дивідендів та відповідальне використання його коштів на благо кожної людини, суспільства в цілому й майбутніх поколінь є запорукою сталого еколого-соціально-економічного розвитку нашої держави. Впровадження безумовного базового доходу дозволить забезпечити гідний рівень життя громадян України, стати альтернативою системі державного соціального забезпечення, звільнити людям час для творчості, спорту й хобі, перебороти наслідки масової втрати робочих місць через розвиток робототехніки та ін.

Теперішні платежі за користування природними ресурсами не відповідають ринковим реаліям. Необхідно переглянути рентні платежі, змінити методологічний підхід їх нарахування, що ми показуємо на прикладі вилучення екологічної ренти. Нова методологія доцільна для того, щоб спонукати забруднювача сплачувати за забруднення навко-

лишнього природного середовища, а також здійснювати екологізацію виробництва.

Розробка пропозицій щодо забезпечення підвищення добробуту Українського народу шляхом інституціонального реформування вітчизняної сфери природокористування (створення в Україні інституту громадянської власності на природні ресурси та модернізація системи природоресурсних платежів як одного з основних фінансових джерел наповнення майбутнього Національного фонду громадянських дивідендів), розробка гнучкого економічного механізму екологізації виробництва, в основі якого може бути вилучення екологічної (повітряної ренти), що базуватиметься на розрахунку рентної плати за використання асиміляційного потенціалу лісів для визначення розміру плати за забруднення атмосферного повітря, є новизною наукового дослідження.

У подальших наукових дослідженнях доцільно поглиблювати наукове обґрунтування формування інституціонального механізму реалізації конституційного права власності народу України на природні ресурси.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Linaburg-Maduell transparency index 2016 [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.swfinstitute.org/statistics-research/linaburg-maduell->
2. Fund Rankings / Sovereign Wealth Funds Institute [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.swfinstitute.org/fund-rankings/>
3. Гражевська А.О. Формування та розвиток рентних відносин у ринковій економіці: дис. ... кандидата екон. наук : 08.00.01 / Гражевська Анна Олександрівна. – К., 2016. – 264 с.
4. Пигу А.С. Экономическая теория благосостояния / А. Пигу. – М. : Прогресс, 1985. – Т. 1. – 512 с.
5. The value of the world's ecosystem services and natural capital / R. Costanza, R. d'Arge, R. de Groot [et al.] // Nature. – 1997. – Vol. 387 (15 May). – С. 253–260.
6. Бобылев С.Н. Методические рекомендации по оценке и внедрению системы платежей за экосистемные услуги на ООПТ [проект] / С.Н. Бобылев, Р.А. Перелет, С.В. Соловьева. – М., 2011. – 219 с.
7. Перелет Р.А. Платежи за экосистемные услуги: теория, методология и зарубежный опыт практического использования [Электронный ресурс] / Р.А. Перелет. – Режим доступа : <http://www.wildnet.ru/state/docs/Plateji.pdf>.
8. Думнов А.Д., Потравный И. М. Экологические затраты: проблемы сопоставления и анализа / А.Д. Думнов, И.М. Потравный // Вопросы экономики. – 1998. – № 6. С. – 122–132.
9. Львов Д. Вернуть народу ренту. Резерв для бедных / Д. Львов. – М.: Эксмо-алгоритм, 2004. – 256 с.
10. Львов Д.С. О проблеме рентного налогообложения / Д.С. Львов, С.А. Кимельман, А.К. Пителин // Экономическая наука современной России. – 2004. – № 3. – С. 5–16.
11. Львов Д.С. О формировании системы национально дивиденда / Д.С. Львов // Вестник университета. – 2001. – № 1 (2). – С. 5–19.
12. Кимельман С.А. Необходимость социально направленного государственного регулирования недропользования. // Экономика и управление собственностью. – 2010. – № 3. – С. 61–66.
13. Кимельман С. Проблема горной ренты в современной России / С. Кимельман, С. Андрюшин // Вопросы экономики. – 2004. – № 2. – С. 30–42.
14. Разовский Ю.В. Минерально-сырьевой капитал / Ю.В. Разовский, Ю.Н. Макаркин, Е.Ю. Горенкова. – М.: ИПО «У Никитских ворот», 2013. – 352 с.
15. Моргунов Е.В. Фонд будущих поколений: сущность и содержание (на примере постоянного фонда Аляски) / Е.В. Моргунов // Тезисы доклада. Вестник ГУУ, Серия «Институциональная экономика». – № 3. – М.: ГУУ, 2002. – С. 179–186.

16. Разовский Ю.В. Инновационные методологические подходы к определению размера горной и экологической ренты / Ю.В. Разовский, Е.Н. Сухина, Е.Ю. Горенкова // Наука й економіка. – 2013. – № 4., т. 2. – С. 222–229.
17. Разовский Ю.В. Классификация минерально-сырьевого и экологического капитала по источнику формирования / Ю.В. Разовский, Е.Н. Сухина // Горный журнал. – 2017. – № 10. – С. 22–25 (DOI – 10.17580/gzh.2017.10.05, Scopus).
18. Разовский Ю.В. Природную ренту – в гражданскую собственность / Ю.В. Разовский // Горный журнал. – 1999. – № 7. – С. 47–48.
19. Сотников В.М. Горная рента и экономический механизм ее распределения : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. экон. наук : спец. 08.00.01 «Экономическая теория» / В.М. Сотников. – М., 2004. – 20 с.
20. Чернявский С.В. Социальные аспекты расчета и изъятия природной ренты / С.В. Чернявский, В.С. Чернявский // Вестник Томского государственного университета. Экономика. – 2016. – Выпуск № 1 (33). – С. 31–37.
21. Яндыганов Я.Я. Природно-ресурсная рента – экономическая база рационального природопользования : [монография] / Я.Я. Яндыганов, Е.Я. Власова; под ред. Я.Я. Яндыганова; М-во образования и науки РФ, Урал. гос. экон. ун-т. – Екатеринбург : Изд-во Урал. гос. экон. ун-та, 2011. – 333 с.
22. Блауг М. Фридмен, Милтон / М. Блауг // 100 великих экономистов после Кейнса = Great Economists since Keynes: An introduction to the lives & works of one hundred great economists of the past. – СПб.: Экономикс, 2009. – 384 с. – С. 316–321.
23. Болдырев В. Атмосферным кислородом – по глобализации и кредиторам. Значимый фактор геополитики, национальной безопасности и погашения долгов России / В. Болдырев // Промышленные ведомости: экспертная общероссийская газета. – 2001. – № 5–6 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.promved.ru/mart_2001_01.shtml.
24. Сухина О.М. Розвиток теорії екологічної ренти та справедливого її розподілу / О.М. Сухина // Економіка України. – 2014. – № 7. – С. 49–68.
25. Suhina O.M. Ecological rent: evaluation methodology / Olena Suhina // Innovative potential of socio-economic systems: the challenges of the global world : proceedings of the International Scientific-Practical Conference (Economic), June 30, 2016, Lisbon, Portugal (NOVA University, NOVA School of Business and Economics). Part II. – Lisbon: Baltija Publishing, 2016. – P. 74–77.
26. Сухина О.М. Наукове обґрунтування розміру екологічного рентного платежу на основі нейтралізації відходів / О.М. Сухина // Поводження з відходами в Україні: законодавство, економіка, технології : матеріали Національного Форуму, 24–25 жовт. 2013 р., Луганськ. – К.: Центр екологічної освіти та інформації, 2013. – С. 32–35. (також у журналі «Екологічний вісник». – 2013. – № 6. – С. 24–25.).
27. Матюха В.В. Методика визначення розміру рентної плати за надкористування у гірничодобувній промисловості / В.В. Матюха, М.Т. Мовчан // Механізм регулювання економіки. – 2008. – Т. 1. – № 3. – С. 167–170.
28. Текущие цены на выбросы углерода в рамках СТВ по всему миру // International Carbon Action Partnership : Ежеквартальный бюллетень ICAP – Новости об основных тенденциях торговли квотами на выбросы парниковых газов. – № 12 (21 декабря 2016 года) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://icapcarbonaction.com/en/newsletter-archive/mailling/view/listid-/maillingid-47/listtype-1>
29. Бунич И.Л. Пятисотлетняя война в России: Война разгорается; Нашествие; Оккупация / И.Л. Бунич. – К.: А.С.К.; СПб.: Облик, 1997. – 368 с.
30. Alaska Permanent Fund Corporation [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.apfc.org/home/Content/home/index.cfm> [May, 2017].
31. Statens pensjonsfond utland Oljefondet (site of Norges Bank Investment Management) [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.nbim.no/fondet/> [11 February 2017].
32. Statens pensjonsfond utland [Electronic resource]. – Access mode : https://snl.no/Statens_pensjonsfond_utland [28 Februar 2017].
33. Første kulleksklusjoner fra Statens pensjonsfond utland [Electronic resource]. Norges Bank. – Access mode: <http://www.norges-bank.no/Publisert/Pressemeldinger/2016/2016-04-14-Pressemelding/>
34. Про затвердження Методики визначення відновної вартості зелених насаджень : Наказ Міністерства з питань житлово-комунального господарства України від 12 травня 2009 року № 127 (Редакція від 23.04.2013, підстава z0548-13) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0549-09>
35. Индекс людського розвитку – екологічний вимір [Електронний ресурс] // Екологічна політика та право: інформаційно-аналітичний огляд – Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля»; Society & Environment. – № 6 (2017), 19 квітня 2017 р. – С. 2. – Режим доступу: <http://www.rac.org.ua/oglyad/informatsiyno-analitychnyy-oglyad>

36. Вуглецева інтенсивність економіки : резюме, виконане на основі результатів моніторингу за індикаторами зеленого зростання Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) (Повний звіт «На шляху до зеленого зростання: моніторинг прогресу в Україні», 2014) [Електронний ресурс]. – Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля». – 2015. – Режим доступу: <http://www.rac.org.ua/uploads/content/169/files/co2productivity.pdf>

37. Розенко рассказал о перспективах введения в Украине безусловного базового дохода [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://economy.apostrophe.ua/news/finansy-i-banki/2017-03-01/rozenko-rasskazal-o-perspektivah-vvedeniya-v-ukraine-bezuslovnogo-bazovogo-dohoda/88446> [1 марта 2017 года].

38. Сухіна О.М. Інноваційні методи визначення вартості атмосферного повітря / О.М. Сухіна // Інноваційна економіка, інтелектуальна власність та трансфер технологій : матеріали V міжнар. наук.-практ. конф., 16–18 квітня 2014 р., Дніпропетровськ / ред. кол.: В.Я. Швец [та ін.] / М-во освіти і науки України, Національний гірничий університет. – Дніпропетровськ: НГУ, 2014. – С. 230–236.

39. Сухіна О.М. Методологічний підхід до квотування використання кисню замість викидів вуглекислого газу / О.М. Сухіна // Поводження з відходами в Україні: законодавство, економіка, технології : збірка матеріалів Національного форуму, 4–5 лист. 2014 р., м. Київ. – К.: Центр екологічної освіти та інформації, 2014. – С. 23–26.

40. Сухіна О.М. Методологічні підходи до економічної оцінки асиміляційного потенціалу повітря та води на основі штучного фотосинтезу та технології зворотного осмосу / О.М. Сухіна // Ріо + 20: перспективи розвитку в українському вимірі : матеріали Міжнар. екологічного форуму «Довкілля для України», 23–25 квіт. 2013 р., Київ. – Херсон: Гринь Д.С., 2013. – С. 148–149.

41. Сухіна О.М. Новий метод вартісної оцінки асиміляційного потенціалу атмосферного повітря на основі штучного фотосинтезу / О.М. Сухіна // Цілі збалансованого розвитку для України : матеріали міжнар. конф., 18–19 черв. 2013 р., Київ / Національний центр ділового та культурного співробітництва «Український дім» (Національна екологічна рада України, Всеукраїнська екологічна ліга (ВЕЛ)). – К.: Центр екологічної освіти та інформації, 2013. – С. 287–291.

42. Сухіна О.М. Розвиток енергетичної теорії оцінки ефективності використання асиміляційних властивостей атмосферного повітря / О.М. Сухіна // Ринкові економічні механізми сталого розвитку: інноваційне та фінансове забезпечення : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 9–10 трав. 2014 р., Дніпропетровськ / Національний гірничий університет. – Дніпропетровськ: Видавничий дім «Гельветика», 2014. – С. 127–130.

REFERENCES:

1. Linaburg-Maduell transparency index 2016 [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.swfinstitute.org/statistics-research/linaburg-maduell->
2. Fund Rankings / Sovereign Wealth Funds Institute [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.swfinstitute.org/fund-rankings/>.
3. Hrazhevskaya A.O. Formuvannia ta rozvytok rentnykh vidnosyn u rynkovii ekonomitsi: dys. ... kandydata ekon. nauk : 08.00.01 / Hrazhevskaya Anna Oleksandrivna. – K., 2016. – 264 s.
4. Pigu A.S. Ekonomicheskaya teoriya blagosostoyaniya / A. Pigu. – M. : Progress, 1985. – T. 1. – 512 s.
5. The value of the world's ecosystem services and natural capital / R. Costanza, R. d'Arge, R. de Groot [et al.] // Nature. – 1997. – Vol. 387 (15 May). – S. 253–260.
6. Bobylev S.N. Metodicheskiye rekomendatsii po otsenke i vnedreniyu sistemy platezhey za ekosistemnyye uslugi na OOPT [proyekt] / S.N. Bobylev, R.A. Perelet, S.V. Solov'yeva. – M., 2011. – 219 s.
7. Perelet R.A. Platezhi za ekosistemnyye uslugi: teoriya, metodologiya i zarubezhnyy opyt prakticheskogo ispol'zovaniya [Elektronnyy resurs] / R.A. Perelet. – Rezhim dostupa : <http://www.wildnet.ru/state/docs/Plateji.pdf>.
8. Dumnov A.D., Potravnyy I. M. Ekologicheskkiye zatraty: problemy sopostavleniya i analiza / A.D. Dumnov, I.M. Potravnyy // Voprosy ekonomiki. – 1998. – № 6. – S. 122–132.
9. L'vov D. Vernut' narodu rentu. Rezerv dlya bednykh / D. L'vov. – M.: Eksmo-algoritm, 2004. – 256 s.
10. L'vov D.S. O probleme rentnogo nalogooblozheniya / D.S. L'vov, S.A. Kimel'man, A.K. Pitelin // Ekonomicheskaya nauka sovremennoy Rossii. – 2004. – № 3. – S. 5–16.
11. L'vov D.S. O formirovaniy sistemy natsional'no dividenda / D.S. L'vov // Vestnik universiteta. – 2001. – № 1 (2). – S. 5–19.
12. Kimel'man S.A. Neobkhodimost' sotsial'no napravlenogo gosudarstvennogo regulirovaniya nedropol'zovaniya. // Ekonomika i upravleniye sobstvennost'yu. – 2010. – № 3. – S. 61–66.
13. Kimel'man S. Problema gornoy renty v sovremennoy Rossii / S. Kimel'man, S. Andryushin // Voprosy ekonomiki. – 2004. – № 2. – S. 30–42.
14. Razovskiy YU.V. Mineral'no-syr'yevoy kapital / YU.V. Razovskiy, YU.N. Makarkin, E.YU. Gorenkova. – M.: IPO «U Nikitskikh vorot», 2013. – 352 s.

15. Morgunov E.V. Fond budushchikh pokoleniy: sushchnost' i sodержaniye (na primere postoyannogo fonda Alyaski) / E.V. Morgunov // Tezisy doklada. Vestnik GUU, Seriya «Institutsional'naya ekonomika». – № 3. – М.: GUU, 2002. – S. 179–186.
16. Razovskiy YU.V. Innovatsionnyye metodologicheskiye podkhody k opredeleniyu razmera gornoy i ekologicheskoy renty / YU.V. Razovskiy, E.N. Sukhina, E.YU. Gorenkova // Nauka y ekonomika. – 2013. – № 4., t. 2. – S. 222–229.
17. Razovskiy YU.V. Klassifikatsiya mineral'no-syr'yevogo i ekologicheskogo kapitala po istochniku formirovaniya / YU.V. Razovskiy, E.N. Sukhina // Gornyy zhurnal. – 2017. – № 10. – S. 22–25 (DOI – 10.17580/gzh.2017.10.05, Scopus).
18. Razovskiy YU.V. Prirodnuyu rentu – v grazhdanskuyu sobstvennost' / YU.V. Razovskiy // Gornyy zhurnal. – 1999. – № 7. – S. 47–48.
19. Sotnikov V.M. Gornaya renta i ekonomicheskyy mekhanizm eye raspredeleniya : avtoref. dis. na soiskaniye uchenoy stepeni kand. ekon. nauk : spets. 08.00.01 «Ekonomicheskaya teoriya» / V.M. Sotnikov. – М., 2004. – 20 s.
20. CHernyavskiy S.V. Sotsial'nyye aspekty rascheta i iz'yatiya prirodnoy renty / S.V. CHernyavskiy, V.S. CHernyavskiy // Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. Ekonomika. – 2016. – Vypusk № 1 (33). – S. 31–37.
21. Yandyganov Ya.Ya. Prirodno-resursnaya renta – ekonomicheskaya baza ratsional'nogo prirodnopol'zovaniya : [monografiya] / Ya.Ya. Yandyganov, E.Ya. Vlasova; pod red. Ya.Ya. Yandyganova; M-vo obrazovaniya i nauki RF, Ural. gos. ekon. un-t. – Ekaterinburg : Izd-vo Ural. gos. ekon. un-ta, 2011. – 333 s.
22. Blaug M. Fridmen, Milton / M. Blaug // 100 velikikh ekonomistov posle Keynса = Great Economists since Keynes: An introduction to the lives & works of one hundred great economists of the past. – SPb.: Ekonomikus, 2009. – 384 s. – S. 316–321.
23. Boldyrev V. Atmosfernym kislorodom – po globalizatsii i kreditoram. Znachimyy faktor geopolitiki, natsional'noy bezopasnosti i pogasheniya dolgov Rossii / V. Boldyrev // Promyshlennyye vedomosti: ekspertnaya obshcherossiyskaya gazeta. – 2001. – № 5–6 [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: http://www.promved.ru/mart_2001_01.shtml.
24. Suhina O.M. Rozvytok teorii ekolohichnoi renty ta spravedlyvoho yii rozpodilu / O.M. Suhina // Ekonomika Ukrainy. – 2014. – № 7. – S. 49–68.
25. Suhina O.M. Ecological rent: evaluation methodology / Olena Suhina // Innovative potential of socio-economic systems: the challenges of the global world : proceedings of the International Scientific-Practical Conference (Economic), June 30, 2016, Lisbon, Portugal (NOVA University, NOVA School of Business and Economics). Part II. – Lisbon: Baltija Publishing, 2016. – P. 74–77.
26. Suhina O.M. Naukove obgruntuvannya rozmiru ekolohichnoho rentnoho platezhu na osnovi neitralizatsii vidkhodiv / O.M. Suhina // Povodzhennia z vidkhodamy v Ukraini: zakonodavstvo, ekonomika, tekhnolohii : materialy Natsionalnoho Forumu, 24–25 zhovt. 2013 r., Luhansk. – K.: Tsentр ekolohichnoi osvity ta informatsii, 2013. – S. 32–35. (takozh u zhurnali «Ekolohichni visnyk». – 2013. – № 6. – S. 24–25.).
27. Matiukha V.V. Metodyka vyznachennia rozmiru rentnoi platy za nadrokorystuvannya u hirnychovydobuvnii promyslovosti / V.V. Matiukha, M.T. Movchan // Mekhanizm rehuliuвання ekonomiky. – 2008. – T. 1. – № 3. – S. 167–170.
28. Tekushchiye tseny na vybrosy ugleroda v ramkakh CTB po vsemu miru // International Carbon Action Partnership : Ezhekvar'tal'nyy byulleten' ICAP – Novosti ob osnovnykh tendentsiyakh torgovli kvotami na vybrosy parnikovyykh gazov. – № 12 (21 dekabrya 2016 goda) [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: <https://icapcarbonaction.com/en/newsletter-archive/mailling/view/listid-/maillingid-47/listtype-1>
29. Bunich I.L. Pyatisotletnyaya voyna v Rossii: Voyna razgorayetsya; Nashestviye; Okkupatsiya / I.L. Bunich. – K.: A.S.K.; SPb.: Oblik, 1997. – 368 s.
30. Alaska Permanent Fund Corporation [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.apfc.org/home/Content/home/index.cfm> [May, 2017].
31. Statens pensjonsfond utland Oljefondet (site of Norges Bank Investment Management) [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.nbim.no/fondet/> [11 February 2017].
32. Statens pensjonsfond utland [Electronic resource]. – Access mode : https://snl.no/Statens_pensjonsfond_utland [28 Februar 2017].
33. Første kulleksklusjoner fra Statens pensjonsfond utland [Electronic resource]. Norges Bank. – Access mode : <http://www.norges-bank.no/Publisert/Pressemeldinger/2016/2016-04-14-Pressemelding/>
34. Pro zatverdzhennia Metodyky vyznachennia vidnovnoi vartosti zelenykh nasadzhen : Nakaz Ministerstva z pytan zhytlovo-komunalnoho hospodarstva Ukrainy vid 12 travnia 2009 roku № 127 (Redaktsiia vid 23.04.2013, pidstava z0548-13) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0549-09>

35. Indeks liudskoho rozvytku – ekolohichni vymir [Elektronnyi resurs] // Ekolohichna polityka ta pravo: informatsiino-analitychnyi ohliad – Resursno-analitychnyi tsentr «Suspilstvo i dovkillia»; Society & Environment. – № 6 (2017), 19 kvitnia 2017 r. – S. 2. – Rezhym dostupu: <http://www.rac.org.ua/oglyad/informatsiyno-analitychnyy-oglyad>

36. Vuhletseva intensyvnist ekonomiky : reziyme, vykonane na osnovi rezultatov monitorynhu za indykatory zelenoho zrostannia Orhanizatsii ekonomichnoho spivrobitnytstva ta rozvytku (OESR) (Povnyi zvit «Na shliakhu do zelenoho zrostannia: monitorynh prohresu v Ukraini», 2014) [Elektronnyi resurs]. – Resursno-analitychnyi tsentr «Suspilstvo i dovkillia». – 2015. – Rezhym dostupu: <http://www.rac.org.ua/uploads/content/169/files/co2productivity.pdf>

37. Rozenko rasskazal o perspektyvakh vvedeniya v Ukrayne bezuslovnoho bazovoho dokhoda [Электронный ресурс]. – Rezhym dostupa: <http://economy.apostrophe.ua/news/finansy-i-banki/2017-03-01/rozenko-rasskazal-o-perspektivah-vvedeniya-v-ukraine-bezuslovnogo-bazovogo-dohoda/88446> [1 marta 2017 hoda].

38. Suhina O.M. Innovatsiini metody vyznachennia vartosti atmosferneho povitria / O.M. Suhina // Innovatsiina ekonomika, intelektualna vlasnist ta transfer tekhnolohii : materialy V mizhnar. nauk.-prakt. konf., 16–18 kvitnia 2014 r., Dnipropetrovsk / red. kol.: V.Ia. Shvets [ta in.] / M-vo osvity i nauky Ukrainy, Natsionalnyi hirnychi universytet. – Dnipropetrovsk: NHU, 2014. – S. 230–236.

39. Suhina O.M. Metodolohichni pidkhid do kvotuvannia vykorystannia kysniu zamist vykydiv vuhlekysloho hazu / O.M. Suhina // Povodzhennia z vidkhodamy v Ukraini: zakonodavstvo, ekonomika, tekhnolohii : zbirka materialiv Natsionalnoho forumu, 4–5 lyst. 2014 r., m. Kyiv. – K.: Tsentr ekolohichnoi osvity ta informatsii, 2014. – S. 23–26.

40. Suhina O.M. Metodolohichni pidkhody do ekonomichnoi otsinky asymiliatsiinoho potentsialu povitria ta vody na osnovi shtuchnoho fotosyntezy ta tekhnolohii zvorotnoho osmosu / O.M. Suhina // Rio + 20: perspektyvy rozvytku v ukrainskomu vymiri : materialy Mizhnar. ekolohichnoho forumu «Dovkillia dlia Ukrainy», 23–25 kvit. 2013 r., Kyiv. – Kherson: Hrin D.S., 2013. – S. 148–149.

41. Suhina O.M. Novyi metod vartisnoi otsinky asymiliatsiinoho potentsialu atmosferneho povitria na osnovi shtuchnoho fotosyntezy / O.M. Suhina // Tsili zbalansovanoho rozvytku dlia Ukrainy : materialy mizhnar. konf., 18–19 cherv. 2013 r., Kyiv / Natsionalnyi tsentr dilovoho ta kulturnoho spivrobitnytstva «Ukrainskyi dim» (Natsionalna ekolohichna rada Ukrainy, Vseukrainska ekolohichna liha (VEL)). – K.: Tsentr ekolohichnoi osvity ta informatsii, 2013. – S. 287–291.

42. Suhina O.M. Rozvytok enerhetychnoi teorii otsinky efektyvnosti vykorystannia asymiliatsiinykh vlastyvostei atmosferneho povitria / O.M. Suhina // Rynkovi ekonomichni mekhanizmy staloho rozvytku: innovatsiine ta finansove zabezpechennia : materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf., 9–10 trav. 2014 r., Dnipropetrovsk / Natsionalnyi hirnychi universytet. – Dnipropetrovsk: Vydavnychiy dim «Helvetyka», 2014. – S. 127–130.